

EINSPACH GÁBOR
IGAZSÁGÜGYI SZAKÉRTŐ

1054 BUDAPEST
Honvéd utca 8. L2.
einspach@artmagazin.hu
+ 36 209 359 889

EG-31052020-01

Budapest, 2020. május 31.

Szakértői vélemény

Megbízó: Magyar Nemzeti Bank

Megbízás tárgya: Ilona Keserű Ilona, Lakner László, Nádler István, Bak

Imre műveinek értékelése.

A megbízási szerződés aláírását követően áttanulmányoztam a rendelkezésemre átadott dokumentációt, majd felvettem a kapcsolatot a képeket felajánló galériákkal és művészekkel. Azt követően elvégeztem a szükséges anyaggyűjtést, melynek a jelenlegi helyzetben elsődleges forrásai az internetes adatbázisokban, illetve a saját szakértői adattáramban tárolt adatok voltak. A szakvélemény alapja a megbízótól megkapott táblázat volt, mely a megállapított becsértékekkel kiegészítve a szakvélemény elválaszthatatlan részét képezi. A tárgyak állapotát tükröző dokumentációt a szakvéleményhez mellékelem.

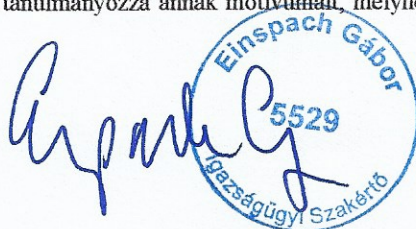
I. A megbízásban szereplő művészek

I.a. Ilona Keserű Ilona 1933-ban született Pécsen. 1946 és 1950 között a pécsi Képzőművészeti Szabadlíceumban, majd 1950 és 1952 között a Képző- és Iparművészeti Gimnáziumban tanult. 1952-ben felvették a Képzőművészeti Főiskolára, ahol 1958-ban végzett festő szakon, de a freskó szakon is tanult. Az első három évben Bencze László, azután Szőnyi István volt a mestere, ám ő Martyn Ferencet tartja igazi mesterének, aki már 1945-től foglalkozott vele Pécsen. 1960-tól könyvillusztrációkat készített a Szépirodalmi és a Móra Ferenc Kiadó számára. Díszlet- és jelmeztervezéssel is foglalkozott (1967–1976) a Nemzeti Színház, a Katona József Színház, az Ódry Színpad, az Operaház, a kaposvári Csiky Gergely, a kecskeméti Katona József és a Marosvásárhelyi Magyar Színház előadásaihoz. 1983-tól rajzot és festészetet tanít Pécsen, a Janus Pannonius Tudományegyetemen (1991-től egyetemi tanár, 2003-tól professor emerita). 2003 és 2008 között Színerő címmel doktoranduszok részére többhetes festészeti kurzusokat és kiállításokat szervezett nagyméretű művek készítésére és bemutatására a pécsi Zsolnay gyár területén. Ő a Pécsi Képzőművészeti Mesteriskola egyik alapítója. Külföldön is volt vendégprofesszor: 1985-ben az École des Beaux Arts (Cergy-Pontoise), 1998-ban a University of Hertfordshire látta vendégül. Pályafutása alatt számos külföldi tanulmányúton vett részt Lengyelországtól az Amerikai Egyesült Államokig.

1963-ban olasz állami ösztöndíjjal részt vett a római Accademia di Belle Arti szabad kurzusán. 1984-ben Munkácsy Mihály-díjat kapott, 1989-ben Érdemes művész lett, majd 1996-ban megkapta a Magyar Köztársasági Érdemrend tisztikeresztjét. 1993-ban tagja lett a Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémiának.[3] 2000-ben Kossuth-díj kitüntetésben részesült. Keserü Ilona festészetének tengelye a színekhez időben és térben változó viszonya, azok kutatása és különböző megnyilvánulási formája. A 60-as évek végén új vonulatként jelent meg a festészeti munkásságában, amelyet Keserü maga színekutatásnak nevezett el. Mindezzel a korábbi – piros – narancs – rózsaszín orientáltságú színhasználatát kívánta tágítani, első sorban a spektrumszínek tartományai felé. Számos festmény témája lett tehát a pigmenttel kikeverhető színek skálája a színbontás és a színek egymásba való átmenetének elemzése, illetve a festékből kikeverhető legnagyobb szín-intenzitás. Keserü a 70-es évek elején fedezte fel Goethe nyomán a mindenféle árnyalatú bőrszín, mely erőteljes színhasználatát ellenpontoszza (Lágy káprázat). A 2000-es évektől a bőrszín számos művén már mint a festővászon fonákja jelenik meg (Pávaszem). Színekutatásának eddigi utolsó állomása Keserü 2001-es római útjához köthető, amikor is a Sixtusi Kápolna mennyezetfreskóinak megtisztított felületein szembesült egy új – ám Michelangelo idejében teljesen általános – festészeti – optikai jelenséggel, amelynek a neve: *cangiante*. Lényege szerint nem komplementer, vagy ún. harmonikusnak tekintett színpárok kerülnek egymás mellé, hanem saját fénytűket és egymás ragyogását fokozó, nem a logikán, hanem személyes szín-preferenciákon alapuló színértékek. Keserü Ilonát ezek a váratlan, harsogó színakkordok, „néha hajmeresztő dolgok”, lilák-kékek, narancsok-zöldek ragadták meg, mely aztán inspirációul szolgált számos művéhez. Alkotói energiái ma is töretlenek, aktív művész, a magyar kulturális élet fontos alakja.

A szakvélemény mellékletében szereplő Ilona Keserü Ilona művek mindegyike eredeti, hiteles kép, a művész sajátkezű alkotása.

I.b. Lakner László (1936) a budapesti Képzőművészeti Gimnáziumba járt, ahol Viski Balás László volt a mestere. 1954-ben, az érettségi után a Magyar Képzőművészeti Főiskolán folytatta tanulmányait, itt Pap Gyula és Bernáth Aurél voltak a mesterei. 1958 óta kiállító művész itthon és külföldön. Első tanulmányútja Olaszországba vezetett 1963-ban. 1964-ben megtekintette a velencei biennálét, ahol Robert Rauschenberg művei gyakoroltak rá mély benyomást. 1965-ben Bécsben járt tanulmányúton, 1968-ban az essenai Folkwang Museum egy hónapos ösztöndíjával az NSZK-ban és Svájcban tanulmányozta a képzőművészeteket. 1968-69-ben az Iparterv mindkét tárlatán kiállító művész volt, a hazai neoavantgárdok közt találta meg a helyét. 1972-ben négy hónapot töltött Essenben, ahol a Folkwang Museum vendégházában festett. 1974-ben a berlini DAAD Künstler-programjának ösztöndíját nyerte el, majd 1976-ban a brémai Paula Modersohn-Becker Alapítvány díjával végleg letelepedett az NSZK-ban, ahonnan kijutott New Yorkba 1980-81-ben, s ott is alkotott, s kiállított a PS1 galériában. Napjainkban is Németországban él. Háromszor szerepelt a Velencei Biennálé központi pavilonjában (1972, 1976, 1990), az 1977-es kasseli Documenta három részlegére is beválogatták műveit. Számtalan nemzetközi kiállításon mutatták be alkotásait. A Képzőművészeti Főiskola hallgatójaként a szürrealista csoportban játszott szerepet, legjobb barátja Csernus Tibor volt. Itthon is, Németországban is az új képzőművészeti stílusokkal kísérletező kortársak köréhez csatlakozott. Kísérletező típusú alkotó, nem ragadt le egy témánál, egy stílus iránynál, egy fajta technikánál. Pályája kezdetén a hétköznapi élet tárgyait, motívumait festette a szürrealizmus festői nyelvén. Illusztrációkból, kézírásokból, nyomtatott szövegekből, könyvekből merített ihletet és a történelemből, a hírekből, a való életből. (pl. Varrólánnyok Hitler beszédét hallgatják, 1960). Az 1960-as évek közepének alkotásai nála a Rembrandt művészete iránti lelkesedést és a pop-art stílus jegyeit tükrözték. A vietnámi háborús élmények ihletik számos képét, s ennek hatására fordul a keleti kultúra felé, s tanulmányozza annak motívumait, melynek eredménye sokvariációjú rózsas-

sorozata. Az 1967-ben két változatban is megfestett *Danae* című képe már az 1970-es évek konceptualista stílusának előzménye. Egyre inkább az európai és a sajátosan magyar történelmi témák foglalkoztatták. A hiperrealizmus lehetőségeit hasznosítva mutatta be iróniával, illusztrációk, fotók, filmkockák nyomán az Orosz forradalmár csoportot vagy a Ganz Mávag Petőfi Brigádját. Duchamp jegyzetei inspirálták, majd Paul Celan lírája, s a könyvek, s az egyik régi magyar nyelvemlék, a Halotti beszéd, a számok, s a kalligráfia egyre nagyobb szerepet kapott művészetében, s a motívumok (köztük rózsza, száj, betű, szám) és az anyagok végtelen sokaságával dolgozott, köztük ceruza, tus, szépia, pác, tempera, olaj, kályhacsőlak, akril, assemblage, rajz, selyempapír. Lakner Berlinben élve sem került ki a magyar művészet vérkeringéséből, rendszeresen állítják ki műveit kortárs galériák, illetve baráti és szakmai szálakon számtalan kötődése van a hazai kulturális életéhez.

A szakvélemény mellékletében szereplő Lakner László művek mindegyike eredeti, hiteles kép, a művész sajátkezü alkotása.

I.e. **Nádler István** 1938-ban született Visegrádon. 1954–58 a budapesti Képző- és Iparművészeti Gimnáziumban tanult, majd 1958–63-ig a budapesti Képzőművészeti Főiskolán végzi tanulmányait, mestere Hincz Gyula volt. 1964-ben Európai tanulmányútát tett a Károlyi Alapítvány (Franciaország, Vence) támogatásával. Tagja volt a Zugló Körnek, Molnár Sándor lakásán progresszív kortársaival a legújabb nemzetközi törekvéseket tanulmányozták. Az Iparterv I. kiállítás résztvevője volt. 1971–72-ben ismét a Károly Alapítvány művésztelepéndolgozott és az esseni Folkwang Museum ösztöndíjában részesül. 1974-ben a grazi Festőhét meghívott művésze volt. 1978-ban a győri szobrász művésztelepen dolgozott és tanulmányutakat tett Nyugat-Németországban és Hollandiában. 1982-ben a Cagnes-sur-Mer-i XIV. Nemzetközi Festészeti Fesztivál zsűrijének különdíját kapta. 1985-ben a Baden-Baden-i 4. Európai Grafikai Biennále első díjasa volt. 1986-ban megkapta a Munkácsy-díjat, 1992-ben pedig a Római Magyar Akadémia ösztöndíját. 1993-ban a firenzei Villa Romana vendégművésze, volt, 1995-ben Lisszabonban volt ösztöndíjas. 1997-ben megkapta a Magyar Köztársaság Érdemes Művésze-díjat. 1998-ban az ENSZ Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának 50. évfordulójára az Európa Tanács által meghirdetett Liberty 98 zászló pályázatára beadott művével első díjat nyert. 1999-ben a Los Angeles-i University of California vendégprofesszora. 2001-ben Kossuth-díjat kapott. 2003-ban egy éves ösztöndíjat kapott Zugban, Kulturstiftung Landis und Gyr, Svájc. 2004-ben 2 hónap DAAD ösztöndíjban részesült Berlinben. 2005 óta a Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémia rendes tagja. 2006-ban alapult a Nyílt Struktúrák Művészeti Egyesület, melynek megalapítása óta tagja. Művészetét a klasszikusok tanulmányozása mellett az absztrakt festészet, Kazimir Szeverinovics Malevics szuprematizmusa, a konstruktivizmus, a szürrealizmus, az informel, a harde-edge beható tanulmányozása, s a feketebácsi természeti környezet mind a mai napig jótékonyan befolyásolja. Inspirálják a magyar népművészet motívumai, az európai klasszikus zene (Claude Debussy), s a tradicionális távol-keleti zenék (japán tradicionális dobzene, tibeti szertartások muzsikája). Metaforikus kifejező ereje és motívumai segítettek abban, hogy strukturális geometrikus absztrakcióiba egyedi módon beleépítse a gesztusfestészetet. Grafikákat és szobrokat is készít. Budapesten és Feketebácson él és dolgozik. Szorosan kötődik a hazai kulturális életéhez, a kortárs zenéhez és irodalomhoz egyaránt.

A szakvélemény mellékletében szereplő Nádler István művek mindegyike eredeti, hiteles kép, a művész sajátkezü alkotása.

I.d. **Bak Imre** (1939) a Nemzet Művésze címmel kitüntetett, Munkácsy Mihály-díjas és Kossuth-díjas magyar festő. Festményei eredendően geometrikus szerkezetűek, az 1990-es évektől már építészeti tagozatok strukturálják a képet, amely egyre perspektivikusabb, racionálisabb és transzcendentálisabb, s egyre színesebb, derűsebb, kisugárzó hatású. Kassák Lajos, Komiss Dezső és az Európai Iskola neoavantgárd hagyományainak folytatója és lépést tart a nemzetközi képzőművészeti törekvésekkel. 1958-1963 közt tanulmányokat folytatott a Magyar Képzőművészeti Főiskolán. Georges Braque és Molnár Sándor kubista alkotók művészete hatott rá festői pályájának indulásakor. Tagja volt a Molnár Sándor által megalakított Zuglói Körnek. 1971-79-ben a Népművelési Intézet Képzőművészeti osztályának munkatársa volt. A Film Színház Muzsika c. hetilap tördelőszerkesztője 1979-1987 között. 1987-91-ben a Magyar Iparművészeti Főiskola Művelődéstudományi és Tanárképző Intézetének igazgatója, 1987-től docens, 1990-től egyetemi tanár. 1968-69-ben kiállított az Iparterv-csoport neoavantgárd művészeivel. Az 1970-es évek elején Bak Imre Fajó Jánossal, Nádler Istvánnal kidolgozott egy részletes alkotói programot a vizuális művészek számára, amelynek lényege az volt, hogy a művészeknek ki kell lépni a műtermek, galériák falai közül, s a közönséghez közelebb hozni a neoavantgárd művészetet, hogy az egész vizuális emberi környezet designja javuljon. E célból 1973-ban létrehozták a Benczúr utcai szítműhelyt. E műhelyhez csatlakozott többek között Keserű Ilona és Mengyán András. 1976-tól Fajó János lett a Józsefvárosi Galéria művészeti vezetője, s mintegy a rendszerváltás időszakáig rendszeresen tartottak csoportos kiállításokat a neoavantgárd művészetek megismertetése céljából. A reklámgrafikától kezdve az iparművészetten át a várostervezésig terjedt aktivitásuk, ez volt a Budapesti Műhely (vagy röviden a Pesti Műhely). A Paksi Képtárban 2017-ben rendezett kiállítása igazi mérföldkő volt a magyar neo-avantgárd újrafelfedezésében. Évtizedek alatt kimunkált munkamódszere, hogy egészen kis méretben, de tökéletesen megfesti új képeit, majd egy léptékkal nagyobbban is, és ezután választja ki a számtalan, "vázlat" közül a véglegest. Bak Imre oktatási és elméleti tevékenysége is igen jelentős, ott van minden fontos kortárs kiállításon, fiatalabb pályatársait véleményével, tanácsaival rendkívüli módon támogatja, a kortárs magyar művészeti élet egyik meghatározó, kikezdetlen tisztességtű, központi alakja.

A szakvélemény mellékletében szereplő Bak Imre művek mindegyike eredeti, hiteles kép, a művész sajátkezű alkotása.

III. A műtárgypiac vizsgálata

Fontos az érték megállapításánál a piac általános állapota, a kereslet és kínálat összefüggései. Általánosságban kijelenthető -persze nem ismerve a járvány következményeit-, hogy a magyarországi műtárgypiac a 2008-as válság óta eltelt időszak legjobb periódusát éli. A klasszikus és modern művek piacán folyamatosan születnek az életműrekordok, a háború utáni és kortárs művészet piaci pedig, követve a nemzetközi trendeket, soha nem látott prosperitásban él. Az elmúlt évek magyar kulturális sikertörténete a hatvanas-hetvenes évek magyarországi neo-avantgárd törekvéseinek karrierje. Mind a négy szakvéleményben szereplő művész olyan alakja a magyarországi művészetnek, akik nemzetközileg is ismertek, jelentős, kánonformáló múzeumokban és gyűjteményekben vannak képeik, műveik nemcsak a hazai, de a nemzetközi műkereskedelemben is jelentős számban fordulnak elő. A külföldi gyűjtőknek köszönhetően áraiknak nemzetközi támasztéka is van, művészetük esetében további értéknövekedés is prognosztizálható. Az aukciós házak utóbbi időben a háború utáni és kortárs művészet területén megélnéknült aktivitása pedig újabb vevőket, gyűjtőket vonz erre a területre.

Bak Imre művei ma már a nemzetközi műkereskedelem körforgásában rendszeresen szerepelnek. Bak olyan rangos kereskedelmi galériákban állított ki az elmúlt években, mint Karl Kostyál londoni galériája, a berlini Eugen+Art, a londoni Mayor Gallery, vagy a berlini Volker Dlehl. Képei szerepeltek az Elisabeth Dee galériában, New Yorkban 2017-ben megrendezett *With the Eyes of Others* című kiállításon. Az őt képviselő acb Galéria jóvoltából pedig a legjelentősebb nemzetközi vásárokon mutathatta be munkásságát nagy gyűjtői érdeklődés mellett. Ez az árakban emelkedést, az eladásokban, a piaci jelenlétben pedig stabilitást hozott a művésznek.

Ilona Keserő Ilona a Frieze Masters-en a londoni Stephan Friedmann Gallery standján átütő sikert aratott 2017-ben, Maurer Dóra mellett ma már a közép-európai régió egyik legfontosabbnak tartott nőművésze. Olyan múzeumokban vannak alkotásai, mint a New York-i Metropolitan Museum vagy Grazyna Kulczykknak a svájci Suschban megnyitott kortárs múzeuma. Művei szerepeltek az Elisabeth Dee galériában, New Yorkban 2017-ben megrendezett *With the Eyes of Others* című kiállításon, 2018-ben Párizsban a Tajan *The Hungarian Avant-garde - Third Generation* című kiállításon, és ugyanebben az évben a Stephan Friedmann Galleryben önálló tárlata volt. Művei nehezen hozzáférhetőek, érezhetően nagyobb kereslet van a képei iránt, mint amennyi műve a műtárgypiacon elérhető. A Kisterem Galéria sietősen mutatta be több nemzetközi vásáron, a nőművészetre irányuló egyre nagyobb nemzetközi figyelem Ilona Keserő Ilona művészetét is fókuszba helyezte. Jelen van a washingtoni National Museum of Women in the Arts gyűjteményében is.

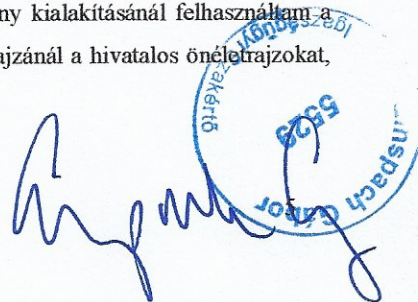
Nádler István jelen van számos nemzetközi gyűjteményben, melyek közül a legfontosabb a a párizsi Centre Pompidou, mely az egyik kánonképző intézmény a kortárs művészetben. Képei szerepeltek az Elisabeth Dee galériában, New Yorkban 2017-ben megrendezett *With the Eyes of Others* című kiállításon. Szinte minden jelentős magyarországi magángyűjteményben vannak művei, művészete igazodási pont a fiatalabb festőgenerációk számára is.

Lakner László 1968-69-ben az Iparterv mindkét tárlatán kiállító művész volt, háromszor szerepelt a Velencei Biennálé központi pavilonjában (1972, 1976, 1990), az 1977-es kasseli Documenta három részlegére is beválogatták műveit. Számtalan nemzetközi kiállításon mutatták be alkotásait. Kossuth-díjas művész, a magyar neo-avantgárd egyik legfontosabb alakja, aki Németországban is jelentős galériákban állított ki. Tehetsége alapján sokkal nagyobb ívű nemzetközi karrier járt volna neki, ezt speciális okokból nem tudta befutni. Életművének nemzetközi műkereskedelmi újrafelfedezése folyamatban van, több jónévrű galéria is viszi műveit nemzetközi vásárokra.

Bár a kortárs művészek esetében az elsődleges piac számai a meghatározóak, a korszak és a vizsgált festők felfutása már a másodlagos piac árain is tükröződik, még úgy is, hogy kiemelkedő művek ritkán kerülnek árverésre tőlük. Lakner László legmagasabb aukciós eladási ára meghaladja a 125 000 eurót, Keserő Ilonáé a 70 000 eurót. Nádler István aukciós csúcsára 100 000 euró felett van. Érdekes módon Bak Imre másodlagos piaci szereplése az elmúlt időszakban elenyésző.

IV. A szakértői értékmeghatározás módszere

Az eddigi szakértői munka során felgyűlt, a szakértői adattárban található, valamint a forgalmazóknál lefolytatott szemléken összegyűjtött adatokat beépítettem az érték meghatározásába. A szakvélemény kialakításánál felhasználtam a szakirodalomban és az internetes adatbázisokban található adatokat is, a művészek életrajzánál a hivatalos önéletrajzokat, illetve az artportal.hu és a wikipedia.hu vonatkozó szócikkeit is használtam.

A forgalmi érték meghatározásánál figyelembe vettem az alkotók elhelyezkedését a magyar művészeti kánonban és a képek elhelyezkedését az adott festő életművében. A megállapított forgalmi értékeket befolyásolta a kép témája, mérete, technikája is. Megvizsgáltam a műtárgypiac jelenlegi helyzetét és az adott alkotóra vonatkozó kereslet és kínálat összefüggéseit.

A szakvéleményben szereplő festők mindegyike élő, aktív művész, akiknek művei alapvetően az elsődleges piacon cserélnek gazdát, az ott jellemző árak szignifikánsak, az érték meghatározásánál a galériás árakat súlyozottan vettem figyelembe. Ugyanakkor életkorukból adódóan aukciókon is felbukkannak képeik, az ott elért árak kortársak esetében kevésbé meghatározóak, de az értéket befolyásolják.

A képek állapota szintén fontos tényező volt az érték kialakításánál. Mind a négy művész művei kifogástalan állapotban vannak, restaurátori beavatkozást egyik mű sem igényel. Lakner László és Ilona Keserű Ilona műveinek állapotát a járvány miatt nem tudtam ellenőrizni, azokat a képek átvételekor vizsgálok és annak alapján a szakvéleményt kiegészítem.

V. Egyéb észrevételek

Az elérhető adatok alapján mind a négy, szakvéleményben szereplő művész jelentős művekkel van jelen a magyarországi közgyűjteményekben, de egyik múzeumunk sem tudja reprezentálni a teljes életművet. Mind a négy vizsgált anyag esetében kijelenthető, hogy a képek múzeumi rangú alkotások, melyek bármely magyar közgyűjteményhez méltóak.

A mellékelt táblázatokban szereplő értéksávokban történő megállapodás reális, megfelel a jelenlegi műtárgypiaci viszonyoknak.

The image shows a handwritten signature in blue ink over a circular blue stamp. The stamp contains the text "Einspach Gábor" at the top, the number "5529" in the center, and "Gazdasági Szakértő" at the bottom.